

Oponentský posudek

na disertační práci **PhDr. Mgr. Josefa Vošmika** *Nerovnosti k rovnosti aneb etické aspekty pozitivní diskriminace (pozitivních opatření) s důrazem na genderovou (ne)rovnost v oblasti zaměstnání*

Předložená disertační práce se zabývá aktuálním problémem (zejména) tzv. pozitivních opatření (zejména) v oblasti zaměstnání, a to (zejména) s důrazem na genderovou nerovnost a (zejména) z hlediska etického v širokém slova smyslu. Takto to jmenovitě vyplývá z názvu práce (proto ono „ze-jména“), avšak autor danou problematiku umísťuje do velmi široké sítě kontextů; se na první pohled se tak zdá, že se dostává ke slovu až ke konci práce (cca od s. 100 ze 165 stran textu). Toto však není výtko: autor se tím dokázal vyhnout „zrádné“ (protože někdy „slepé“) specializaci a jejímu zavedenému diskurzu a uvedenou problematiku nasvítit z mnoha různých pohledů, od filozofie a umění až po využití konkrétních empirických výzkumů. Zastal tak práci celého interdisciplinárního týmu, což je obdivu-hodné. Oceňuji jeho znalost velkého množství literatury z různých oblastí (viz úctyhodný seznam literatury v počtu 28 stran) a orientaci v jejich odborné terminologii a konceptech, které dokázal funkčně a promyšleně využít pro své úvahy (jen na několika málo místech jsem měla pocit, že je něčeho „příliš“, tj. že bylo něco zmíněno bez toho, aby to bylo „využito“, viz např. zmínka o dekonstrukci na s. 52, o pánu a rabovi na s. 79). Jazyk autora a stylistika textu disertace jsou kultivované, text však není prost překlepů, které mohly být odstraněny pečlivější jazykovou korekturou. Pokud mne při jeho čtení napadaly otázky, posléze jsem zjistila, že si většinu z nich autor položil sám; svým tázáním tak otevřel cestu dalším diskusím a přemýšlení, které je velmi inspirující.

Myslím, že po slovech chvály nastal čas na úvahy a otázky, které cílí přímo k textu disertační práce.

První kapitola *Přístup k tématu – metodologie, cíle, otázky a zpracování začíná představením metodologie*, přechází k cíli a otázkám a končí poznámkami k formátu zpracování. Podle mého názoru se však metodologie odvíjí (zejména) od povahy předmětu, cíle zkoumání a pozice (teoretické i praktické) toho, kdo zkoumá. Jejich vymezení by tak „logicky“ mělo předcházet metodologii. Na druhou stranu je však i tato „opačná“ trajektorie možná, zejména proto, že se autor „hlásí“ k principu hermeneutického kruhu (s. 13) a na s. 19 píše, že jeho práce má z klasických filozofických teorií nejbližší k hermeneutice. Protože však neupřesňuje, k jaké podobě hermeneutiky se přiklání (Schleiermacher, Heidegger, Gadamer, Ricoeur či jiný autor? – jejich koncepce se liší) a princip hermeneutického kruhu nevysvětluje, pouze konstatuje, zajímalo by mne, **jakou hermeneutickou koncepci má na mysli a jak chápe hermeneutický kruh.**

V čtenáři/čtenářce textu může vzbudit nejasnost autorův názor na **problém legitimacy a legality** pozitivní diskriminace/pozitivních opatření. Uvedu několik vyjádření, která jsou dle mého názoru matoucí: jde o shrnutí, takže má interpretace nemusí být správná:

Na s. 41 se objevuje asociace legálního (právní rovina) s (negativní) diskriminací, která je antidiskriminačním zákonem postihována a z jejíhož hlediska je pozitivní diskriminace nelegální, a asociace legitimního (morální rovina) s afirmativními akcemi, pozitivními opatřeními a pozitivní diskriminací. Autor však zároveň píše, že „můžeme vymezit některá

bazální specifika, která indikují, že konkrétní opatření bude mít spíše charakter afirmativní akce, anebo pozitivní diskriminace, již lze považovat za neoprávněnou či **nelegitimní**". Je tedy každá pozitivní diskriminace nejen nelegální, ale i nelegitimní (z morálního hlediska?) nebo jsou nelegitimní pouze některé formy pozitivní diskriminace? I když autor na tomto místě zdůrazňuje, že obě množiny (má na mysli legální a legitimní versus právní a morální?) se nekryjí, přesto kategorie legální a legitimní dále používá, neboť jsou, dle mého názoru, pro jeho práci, která se pohybuje na „tenké“ (jak píše na s. 46) hranici mezi právem a morálkou, zásadní. Proto bych ráda, aby se autor na obhajobě k **otázce legality a legitimacy pozitivní diskriminace** jasněji vyjádřil (a to i vzhledem k dalším výrokům, které následují). Na s. 44 totiž píše: troufám (si) konstatovat, že pozitivní diskriminace označuje ono spektrum pozitivních/afirmativních akcí, která jsou minimálně z dnešního pohledu nelegitimní.“ Považuji tento výrok za příliš obecný a neověřitelný (dnešní pohled – čí pohled? nelegitimní – z hlediska jakých morálních hodnot?). Na s. 83 se pak objevuje tabulka, v níž jsou pozitivní opatření (diskriminace) podřazeny kategorii **legální** nerovnosti.

Na s. 104 je charakterizován jev zvaný **Gender Pay Gap**. Autor jej vysvětluje slovy, že „ženy jsou zpravidla za stejnou práci či práci stejné hodnoty odměňovány méně než muži“. Není tomu tak, že uváděný rozdíl v odměňování mužů a žen je **hlavně** důsledkem kombinace horizontální (ženy jsou kumulovány v odvětvích a profesích s nižšími mzdami a platy) a vertikální segregace trhu práce (muži dominují na lépe placených „vyšších“ funkčních místech) než rozdílem v odměňování za stejnou práci či práci stejné hodnoty (i když i to hraje roli)?

Na s. 107 mne zaujal autorův výrok, že „je možné být feministkou/feministou a ne „genderistkou“ (genderistou)“. Kromě toho, že „gender je především teoretický koncept, zatímco feminismus (feminismy) představují spíše myšlenkové a sociální hnutí“ (tamtéž), je ještě něco jiného, čím se odlišují a co umožňuje být feministkou/feministou a nebýt genderistkou/genderistou? Jak byste **charakterizoval svou vlastní pozici** v této otázce? (i když se v kapitole o metodologii deklaruji jako eklektik, přesto by mne Vaše odpověď zajímala).

Nakonec pár drobností, případně návrhů či doporučení:

Z textu není jasné, zda odlišujete filozofii a vědu (jak vyznívá z vyjádření na s. 19, 1 odstavec) nebo je podle Vás filozofie vědou (jak se objevuje na s. 20, 5 odstavec)? Jaká by byla Vaše argumentace pro první či druhý názor? Tato otázka mne osobně zajímá, ale není pro samotnou práci podstatná, proto ponechávám na autorovi, zda se k ní na obhajobě vyjádří či nikoli.

Na s. 22 se v páté otázce objevuje sousloví: z hlediska principů etiky a spravedlnosti – není spravedlnost součástí principů (sociální) etiky (jak je uvedeno na téže straně v 1 odstavci)?

Na s. 38, 39 a 40 se nachází typologie pozitivních opatření; jako její autor je na s. 38 a 45 uveden Bobek, na s. 40 pod tabulkou, s. 41 a 113 pak Bouček.

Dávám ke zvážení, zda by na s. 52 při argumentaci pro sociálně konstruktivistickou perspektivu (v otázkách genderu) nebylo potřeba primárně zdůraznit to, že člověk (žena i muž) jsou vybaveni svobodnou vůlí (zjednodušeně řečeno), která se mimo jiné projevuje možností svobodného vztahu ke svému biologickému tělu a vědomého rozhodnutí, jak se k němu vztahovat. Tato možnost negace skutečnosti (jak by řekl Sartre) či odmítnutí žen být tou Druhou (jak by řekla de Beauvoir – mimochodem, autor píše její jméno nesprávně jako Beauvoire) totiž podle mého názoru zásadním způsobem „zprostředkovává“ působení sociálních vlivů.

V kapitole 4.1.2. Rovnost a spravedlnost se zabýváte více rovností než spravedlností (o spravedlnosti však pojednává ještě kapitola 7.8.) a chyběl mi zde soustředěnější pokus o její vymezení. Co se týče pojmu rovnosti, nejsem si jista, zda je termín **materiální rovnost** zcela adekvátní tomu, jak ji charakterizujete; patrně bych volila jiný termín (který je v textu i používán jako synonymum), a to reálná, skutečná či faktická rovnost.

Na s. 119 píšete, že „mnohé z argumentů lze jistě hodnotit jako pozitivní, negativní nebo „smíšené““. Ač tuším, co jste měl na mysli, mám za to, že argument může být podložený či nepodložený, správný či nesprávný, přesvědčivý, případně (ve formalizovaných logických systémech) platný, ale pravděpodobně ne pozitivní a negativní.

Práce na několika místech předpokládá velice poučeného čtenáře/čtenářku, a to tehdy, když pracuje s terminologií různých koncepcí, kterou vysvětluje pouze stručně (např. koncepci silné a slabé objektivit S. Harding, s. 53), či vůbec (např. distributivní a retribuční spravedlnost, s. 141-142, subkvóty, s. 132, dvoudimenzionální model spravedlnosti, s. 162). Opět nejde o výtku, protože i tím je čtenář/ka stimulován/a k dohledání si dalších informací.

Přesto, že autor charakterizuje svou práci jako převážně teoretickou, pro lepší pochopení jednotlivých typů (pozitivních) opatření by dle mého názoru pomohlo uvedení konkrétních příkladů jejich implementace v praxi (např. krátké kazuistiky), čímž by názorněji vyvstal i jejich etický rozměr.

Závěr:

Disertační práce **PhDr. Mgr. Josefa Vošmika** *Nerovností k rovnosti aneb etické aspekty pozitivní diskriminace (pozitivních opatření) s důrazem na genderovou (ne)rovnost v oblasti zaměstnání* překračuje standardy kladené na tento typ práce šíří svého záběru, množstvím prostudované literatury z mnoha oborů s využitím empirických výzkumů, orientaci v jejich terminologii a konceptech, schopností je využít pro potřeby své práce a v neposlední řadě odvahou k pochybnostem a otázkám (i filozofickým).

Jednoznačně doporučuji disertační práci k obhajobě a po jejím úspěšném průběhu navrhuji udělit PhDr. Mgr. Josefu Vošmikovi titul Ph.D.

V Ostravě 17.11.2023

prof. PhDr. Zdeňka Kalnická, CSc.